Leefbare dorpen

‘De sociale draagkracht van dorpen in Borsele’

Publieksversie onderzoeksrapport

Middelburg, november 2008

Colofon

© Scoop 2008

‘Leefbare dorpen’ is de publieksversie van het officiële onderzoeksrapport De sociale draagkracht van dorpen in Borsele: leefbaarheid, sociale cohesie en community care in kleine dorpen. Door: Marieke van der Meer, Frans Thissen, Joos Droogleever Fortuijn, Inge van der Tak en Dick van der Wouw (september 2008). Amsterdam: AMIDSt UvA. ISBN 978-90-75246-81-0.
‘Leefbare dorpen’ is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van Scoop en Frans Thissen, AMIDSt Universiteit van Amsterdam.

Samenstelling
Frans Thissen
Dick van der Wouw
Aly Breemhaar, Breemhaar tekst bureau voor tekst en redactie

Foto’s
Forumfotografie: Mechteld Jansen

Ontwerp, lay-out, drukwerk
Scoop

Scoop, Zeeuws instituut voor sociale en culturele ontwikkeling
Achter de Houttuinen 8
Postbus 407, 4330 AK Middelburg
Telefoon (0118) 682500
Telefax (0118) 635311
www.scoopzld.nl
scoop@scoopzld.nl

breemhaar tekst bureau voor tekst en redactie

Voorwoord

De voor u liggende publicatie is de publieksversie van het onderzoeksrapport 'De sociale draagkracht van dorpen in Borsele'. Dit onderzoek is uitgevoerd door de Universiteit van Amsterdam en Scoop in opdracht van de gemeente Borsele en met financiële steun van de Provincie Zeeland. In het rapport zijn gegevens uit verschillende onderzoeken bij elkaar gebracht.

Bewonersonderzoek

Het eerste onderzoek is een onderzoek onder bewoners naar de leefbaarheid, de sociale samenhang en onderlinge hulp in acht dorpen van de gemeente Borsele. Dit onderzoek is in 2006 uitgevoerd door staf en studenten van de opleiding sociale geografie van de Universiteit van Amsterdam. Op basis van interviews en ingevulde vragenlijsten zijn gegevens verzameld over ruim 600 bewoners in acht dorpen. De verzamelde gegevens geven onder andere antwoord op de vraag hoe bewoners hun directe leefomgeving ervaren.

In 1991/1992 is een vergelijkbaar onderzoek gedaan in dezelfde dorpen. De uitkomsten worden in het rapport met elkaar vergeleken.

Een belangrijke aanleiding voor het onderzoek in 2006 was ook de Wet maatschappelijke ondersteuning, ingevoerd per 1 januari 2007. Deze wil onder andere de leefbaarheid en sociale draagkracht in wijken, buurten en dorpen bevorderen. Zelfredzaamheid, eigen verantwoordelijkheid en actieve inzet van burgers bij het geven van zorg, zijn daarbij belangrijke elementen.

In dat kader biedt het rapport de gemeente Borsele en de provincie Zeeland mogelijkheden het provinciale en gemeentelijke beleid gericht op leefbaarheid en sociale cohesie van (kleine) dorpen te onderbouwen.

Barometer leefbaarheid

Het tweede onderzoek is in opdracht van de Provincie Zeeland uitgevoerd door Scoop, Zeeuws instituut voor sociale en culturele ontwikkeling. De Provincie heeft Scoop verzocht een instrument te ontwikkelen waarmee de leefbaarheid en de sociale vitaliteit (sociale draagkracht) van de verschillende Zeeuwse dorpen meetbaar gemaakt kunnen worden. Dit instrument is de zogenoemde leefbaarheidsbarometer geworden: een uitgebreide scorelijst voor de omvang en aard van de sociale infrastructuur van een dorp, gekoppeld aan kenmerken van het woonmilieu. Met die koppeling ontstaat een soort 'maat' voor de veronderstelde leefbaarheid per dorp. De door Scoop verzamelde gegevens zijn bovendien gekoppeld aan de gegevens die door de UvA onder de bewoners in de acht dorpen zijn verzameld.

Inhoudsopgave

Leefbaarheid op het platteland 9

Wmo en gemeenschapszorg 13

Dorpsleven en veronderstelde leefbaarheid 17

Tot slot 23

Leefbaarheid op het platteland

Woon je in een dorp omdat je er bent opgegroeid, er werkt en je familie er woont? Of woon je in een dorp vanwege de mooie en prettige woonomgeving, de rust en de kwaliteit van de woningen? Dit onderscheid speelt een belangrijke rol als het gaat over de leefbaarheid van dorpen. Het zegt iets over de wijze waarop inwoners zich betrokken voelen bij hun dorp. En betrokkenheid en leefbaarheid blijken sterk met elkaar samen te hangen.

Op het platteland is een verschuiving gaande van het zogenoemde *autonome dorp* naar het *woondorp*. Dat is niet alleen in Borsele het geval, maar ook in andere plattelandsgebieden. Bewoners van autonome dorpen zijn in eerste instantie op het dorp gericht: ze doen er hun boodschappen, hebben er in veel gevallen hun werk en hun kinderen gaan er naar school. Ze 'komen' van het dorp, evenals hun familie en vrienden, en wonen hun hele leven al in het dorp. Pardon, 'óp het dorp' zoals ze in Zeeland zeggen.

Bewoners van een typisch woondorp komen in veel gevallen elders vandaan. Ze zijn 'import'-bewoners die primair voor het dorp als woonplaats hebben gekozen vanwege de fraaie woonomgeving. Voor voorzieningen en sociale contacten zijn ze niet afhankelijk van het dorp.

De betrokkenheid van mensen bij het dorp wordt dan steeds meer afhankelijk van de keuze die ze ooit voor het dorp als woonplaats hebben gemaakt. Kenmerken van een - succesvol - woondorp zijn de relatief hoge woningwaarde, een relatief bloeiend verenigingsleven en de organisatie van een aantal - al of niet dorpsoverstijgende - culturele activiteiten.

Het sociale leven speelt zich in het autonome dorp binnen het eigen dorp af, zoals bij deze 51-jarige man die zijn hele leven in Zuid-Beveland heeft gewoond: *"Je hebt elkaar nodig en daardoor ken je bijna iedereen. Vrienden hebben meestal wel met de vereniging te maken. Mensen waar je van alles mee doet, ja, die wonen bijna allemaal in het dorp."*

Voor de bewoners van een autonoom dorp zijn voorzieningen cruciaal voor de leefbaarheid, zoals deze 60-jarige bewoner van een van de dorpen beschrijft: *"We hebben nog een kleine supermarkt en we hebben nog een bakker. En ik hoop dat die nog heel lang blijven. Want als je dat niet meer hebt op een dorp…en dat zouden we misschien meer moeten gaan beseffen met z'n allen, dat dat medebepalend is voor de leefbaarheid van het dorp."*

In een woondorp hebben bewoners een andere relatie met hun dorp. Een mevrouw (52) die vijf jaar geleden vanwege de woning én de woonomgeving naar Zuid-Beveland is verhuisd vertelt hierover: *"Eigenlijk hebben we heel doelbewust voor dit dorpje gekozen, want het is het hart van de Zak van Zuid-Beveland. Kleinschalige polders, mooie vergezichten. Het landschap trok ons ontzettend."*

Leefbaarheid duidt op de waardering die bewoners hebben voor de leefkwaliteit van hun dorp of hun buurt. De *ervaren leefbaarheid* dus. Die waardering wordt bepaald door een groot aantal factoren: de woonomgeving, de kwaliteit van de woning, het ervaren van overlast, de sociale activiteiten, het voorzieningenniveau en de bereikbaarheid. Uiteraard worden deze factoren door verschillende groepen bewoners, verschillend beoordeeld. Voor mensen die geen auto hebben, is een bushalte in het dorp belangrijker dan voor mensen die wel een auto hebben. Een hangplek is voor jongeren belangrijker dan voor ouderen. Maar in alle gevallen geldt dat een positieve waardering van de leefbaarheid, bijdraagt aan een grotere *lokale betrokkenheid* van de bewoners bij hun dorp. Leefbaarheid en lokale betrokkenheid blijken dan ook sterk met elkaar samen te hangen.

Algehele waardering in vergelijking met eerder onderzoek

Wat opvalt, is dat voorzieningen als waarderingsfactor geleidelijk aan minder belangrijk worden gevonden: bewoners blijven vaker positief over het dorp, ook als zij minder tevreden zijn over de aanwezige voorzieningen. De bewoners zijn nu meer tevreden over hun dorp dan pakweg vijftien jaar geleden. Zij zijn vooral positief over het dorp als woonplaats, de woonomgeving en hun woning. Over de relatie met het gemeentebestuur zijn de dorpelingen ook zonder meer positiever. Wel voelen de bewoners van kleine dorpen zich nog steeds even vaak achtergesteld bij het grotere Henkenszand en 's-Gravenpolder als vijftien jaar geleden (zie figuur 1). Ook ervaren bewoners in het algemeen meer overlast dan voorheen (verkeer, vandalisme, geluid).

Positie van de dorpen

In een dorp waar de bewoners in hoge mate autonoom gericht zijn, is de lokale betrokkenheid vrijwel vanzelfsprekend ook hoog. Wat gebeurt er echter met dorpen die hun autonome functie verliezen, maar moeite hebben om nieuwe vormen van lokale betrokkenheid te realiseren? Dit blijkt een cruciale vraag te zijn als het gaat om de leefbaarheid van dorpen in de gemeente Borsele. Alle dorpen zitten in een ontwikkeling waarbij de autonome functie gaandeweg minder wordt. De uitgangspositie en het tempo is echter per dorp verschillend. Binnen de gemeente Borsele zijn Nisse en Oudelande voorbeelden van woondorpen die met succes nieuwe vormen van betrokkenheid hebben ontwikkeld: de bewoners van deze dorpen zijn weinig autonoom gericht maar toch meer dan gemiddeld lokaal betrokken.

Figuur 1. Het aandeel bewoners dat het eens is met een aantal uitspraken over de relatie tussen de bewoners en de gemeente

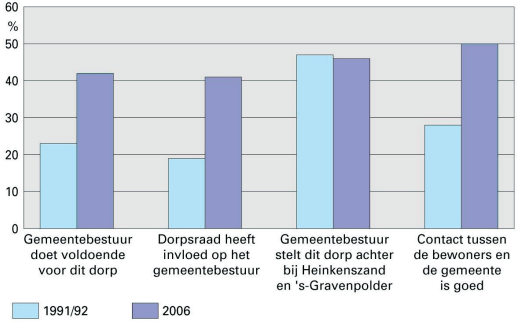

Bron: UvA-Kaartenmakers

Kwadendamme is nog een typisch autonoom dorp met bewoners die in hoge mate zowel lokaal betrokken zijn als autonoom gericht. Nieuwdorp en 's-Heerenhoek nemen een tussenpositie in. De bewoners van Lewedorp en Ovezande zijn minder autonoom gericht en bovendien minder lokaal betrokken.

Voor met name deze twee dorpen is de vraag aan de orde hoe met een verlies van autonome gerichtheid toch nog nieuwe vormen van lokale betrokkenheid kunnen worden ontwikkeld. Voor 's-Heerenhoek en Nieuwdorp is het de vraag hoe zij zich in de toekomst ontwikkelen.

Lokale betrokkenheid
Bewoners zijn meer of minder lokaal betrokken afhankelijk van de mate waarin ze
- dorpsactiviteiten organiseren,
- dorpsactiviteiten bezoeken,
- de dorpsraad bezoeken,
- trots zijn op het dorp,
- actief zijn in het lokale verenigingsleven en
- bereid zijn actie te voeren voor het dorp.

Autonome gerichtheid
Bewoners zijn meer of minder autonoom gericht afhankelijk van de mate waarin ze
- hun hoofdactiviteit binnen het dorp hebben,
- gebruikmaken van dorpsvoorzieningen,
- familie in het dorp hebben wonen,
- zich in eerste instantie dorpsbewoner voelen.

Wie zijn meer of minder lokaal betrokken?
Bewoners die nog maar kort in het dorp wonen zijn minder vaak betrokken bij het organiseren van dorpsactiviteiten. Wel bezoeken zij dorpsactiviteiten om het dorp en de bewoners beter te leren kennen. Laag opgeleiden nemen het minst vaak deel aan dorpsactiviteiten. Bewoners met een lager inkomen participeren op alle fronten het minst. Ook bewoners zonder auto en de oudste ouderen nemen minder deel aan het dorpsleven en blijken wat dat betreft relatief kwetsbare groepen.
Kerkelijke achtergrond speelt eveneens een rol bij de deelname aan het dorpsleven: rooms-katholieken zijn over het algemeen het meest actief, maar het zijn vooral de bewoners zonder kerkelijke achtergrond die minder op de dorpssamenleving zijn betrokken. Dit speelt trouwens weer geen rol als het gaat om het organiseren van dorpsactiviteiten.

Wmo en gemeenschapszorg

Lokale betrokkenheid speelt ook een rol bij de zogenoemde community care, letterlijk 'gemeenschapszorg'. Af en toe boodschappen meenemen voor de buurvrouw die moeilijk ter been is, haar gras maaien of haar eens uitnodigen voor een kopje koffie. Praktische en morele hulp dus, gegeven door dorpsbewoners aan medebewoners. Hoe groter de lokale betrokkenheid, des te groter blijkt de bereidheid dergelijke hulp te bieden. En des te groter blijkt ook de daadwerkelijke hulpverlening.

In verband met de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) per 1 januari 2007, zijn zelfredzaamheid, eigen verantwoordelijkheid en actieve inzet van burgers bij het geven van zorg in toenemende mate van belang. Met de Wmo wil de overheid de zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid van burgers bevorderen. Mantelzorgers, buurtbewoners, familieleden worden geacht daarin een rol te spelen door het geven van zogenoemde informele hulp. Niet alleen in praktische zin overigens zoals in nevenstaand voorbeeld, maar ook bij het tijdig signaleren dat professionele hulp nodig is. Voor gemeenten is het van belang te weten hoe het is gesteld met deze zaken in de dorpen van hun gemeente. Gemeenten hebben immers de regie over de inzet van zorg en beheren het budget daarvoor.

In de kleine dorpen in Borsele verlenen veel bewoners informele hulp aan elkaar (ca. 80 procent van de bewoners). In alle dorpen wordt ongeveer even veel informele hulp gegeven als ontvangen: ca. 68 procent van de bewoners is zowel hulpvrager als –ontvanger. Informele hulp wordt dus vooral op basis van wederkerigheid binnen netwerken van bewoners aan elkaar gegeven. Het zijn vooral de jonge gezinnen met kinderen die in deze netwerken hulp uitwisselen (zie figuur 2).

Community care en sociale cohesie
Met community care wordt bedoeld dat formele en informele zorg in de lokale samenleving bij bewoners 'aan huis' wordt gegeven. Maar in het kader van de Wmo betekent het bovendien dat zorg niet alleen in de gemeenschap wordt gegeven, maar een deel daarvan ook *door de gemeenschap*. We spreken dan van 'informele zorg of hulp'.
Alleen in een samenleving met sociale verbanden waarin zowel kwetsbare als weerbare bewoners zijn opgenomen, kunnen deze bewoners gesignaleerd worden en zal informele zorg aan elkaar gegeven worden. Een dergelijke samenleving is een samenleving met een behoorlijke mate van *sociale cohesie*.

Een man (40), woonachtig in het buitengebied, vertelt:
"Als je het niet meer redt, dan heb je altijd nog je buren. Ik vind dat je dat gewoon kan vragen. En andersom. Als ik iets voor ze mee kan nemen, waarom niet? … Je gaat natuurlijk niet dagelijks voor je buren naar Goes. … Ja, als het nou medicijnen zijn, of iets dergelijks, iets wat direct nodig is, dan doe je dat gewoon."

Figuur 2. Het aandeel bewoners dat betrokken is bij informele zorg, tevens ondescheiden naar zorg ontvangen en zorg geven

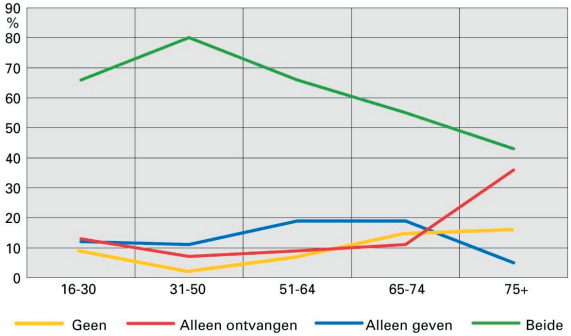

Bron: UvA-Kaartenmakers

In dorpen waar een sterkere sociale infrastructuur is, waar ook meer voorzieningen zijn, wordt wat minder informele hulp gegeven. Potentiële hulpbehoevende bewoners zijn dan blijkbaar, juist door die voorzieningen, meer zelfredzaam. Lewedorp lijkt hierop overigens een uitzondering te zijn.
Ondanks de aanwezigheid van een verzorgingshuis wordt er relatief veel informele hulp gegeven. Het blijkt dan dat deze voorziening voor een deel van deze hulp verantwoordelijk is, omdat het verzorgingshuis vrijwilligers in het eigen dorp rekruteert.
In dorpen met typische woondorpkenmerken wordt juist wat meer informele hulp gegeven. Mede door hun lokale betrokkenheid zijn inwoners daar eerder geneigd medebewoners hulp te verlenen als dat nodig is. En dat draagt bij aan de leefbaarheid van het dorp.
Dat geldt ook voor dorpen waar relatief veel kinderen wonen die jonger zijn dan twaalf jaar. Lokale sociale netwerken ontstaan relatief gemakkelijk tussen gezinnen met jonge kinderen. Bovendien valt hulpouder zijn op school ook onder community care.

Begrensde hulp

Ondanks de over het algemeen grote bereidheid informele hulp te verlenen, maken bewoners en Wmo-betrokkenen zich wel degelijk zorgen over de invoering van de Wmo. Men twijfelt of de dorpsgemeenschap het kan opbrengen structurele en langdurige hulp te verlenen. Steeds meer mensen werken buitenshuis en hebben dus niet de mogelijkheid structureel hulp te bieden. Ook heeft men het gevoel dat de zorgzaamheid voor elkaar minder wordt door individualisering en de instroom van nieuwkomers. Bewoners verwachten van de gemeente dan ook dat die een duidelijke en sterke regierol op zich neemt. De gemeente moet zorgen dat de bewoners kunnen blijven beschikken over een professioneel vangnet als dat nodig is.

"Het is niet het draagvlak, het is gewoon het niet kúnnen doen. Want als je buitenshuis werkt en je werkt hele dagen en je moet 's avonds het huishouden doen, dan heb je toch geen tijd om de buurvrouw te gaan helpen. Het staat los van het dorp. Op zich is er op het dorp genoeg medeleven en bereidheid om daar waar mogelijk te helpen. Daar ligt het niet aan."

Hulp dus die begrensd is: wel willen, maar niet altijd kunnen, zeker als het om structurele hulp gaat. Duidelijk geformuleerd in bovenstaand citaat van een 60-jarige dorpsbewoner.

Dorpsleven en veronderstelde leefbaarheid

Mensen zijn mobieler en daardoor minder afhankelijk van dorpsvoorzieningen geworden. Geen probleem dus, zou je zeggen, dat door schaalvergroting veel voorzieningen uit dorpen verdwenen zijn. Er wordt echter nog steeds vaak verondersteld dat dorpen pas leefbaar zijn als er voorzieningen zijn. De dorpsschool, het dorpshuis, sportvelden: slechts met deze voorzieningen kan het dorp een gemeenschapsleven ontwikkelen. En hoewel het gebruik van het openbaar vervoer op het platteland gering is, worden goede busverbindingen belangrijk geacht voor de leefbaarheid. Zeker voor de dorpsbewoners zonder auto.

Behalve de ervaren leefbaarheid, dus de waardering van de leefkwaliteit dóór de bewoners, is er ook de veronderstelde leefbaarheid. Dat is de omvang en aard van de sociale infrastructuur van een dorp. Daarmee is een dorp te typeren en wordt het gemeenschapsleven zoals het zich uit in activiteiten, in verenigingen en voorzieningen in beeld gebracht.

Wat de omvang betreft van de sociale infrastructuur kunnen de dorpen van Borsele als volgt ingedeeld worden:

1. Heinkenszand en 's-Gravenpolder zijn de grootste dorpen in de gemeente met de meest omvangrijke sociale infrastructuur;
2. Lewedorp, 's-Heerenhoek, Nieuwdorp en Ovezande vormen een tweede groep van dorpen met een bovengemiddelde sociale infrastructuur;

3. Kwadendamme, Borssele en Hoedekenskerke met een gemiddelde sociale infrastructuur;
4. Nisse, Baarland, Driewegen, Oudelande en 's-Heer Abtskerke met een beneden gemiddelde sociale infrastructuur;
5. Ellewoutsdijk het kleinste dorp met de minst omvangrijke sociale infrastructuur.

Dorpen zijn ook te typeren naar de sterke en minder sterke punten van de sociale infrastructuur. Acht dorpen binnen de gemeente Borsele laten de volgende sociale infrastructuur zien in relatie tot het gemiddelde van alle vijftien dorpen van de gemeente (zie figuur 3).

Driewegen

Driewegen is een van de kleinste dorpen in de gemeente (567 inwoners). De sociale infrastructuur is er dan ook minder uitgebreid dan gemiddeld in de dorpen van Borsele. In het dorp is alleen een rijdende winkel met pinautomaat. Eens per week komen de visboer en de slager langs. Het dorp ligt op zeventien kilometer van Goes, niet aan een gebiedsontsluitende weg. Voor openbaar vervoer zijn de bewoners afhankelijk van een belbus. Qua onderwijs- en sportmogelijkheden scoort het dorp gemiddeld. Dat geldt ook voor de zorgvoorzieningen (apotheekhoudende huisartspraktijk).

Sociale infrastructuur

De sociale infrastructuur van een dorp wordt bepaald door voor zeven soorten voorzieningen de volgende vragen te beantwoorden: Wat is er aanwezig, in welke vormen is het aanwezig en hoe wordt de voorziening gebruikt. Die voorzieningen zijn:
- culturele voorzieningen en verenigingsleven;
- sportaccommodaties;
- horeca;
- financiële dienstverlening;
- gezondheidszorg;
- winkels/ bedrijvigheid;
- onderwijs;

Voor de beoordeling van de sociale infrastructuur is ook gekeken naar een achtste soort voorziening:
- bereikbaarheid van voorzieningen elders.

Deze is bepaald door het antwoord op de volgende vragen: Hoe is de ontsluiting van het dorp, hoe staat het met het openbaar vervoer en hoe is de ligging t.o.v. Goes als regionaal stedelijk centrum.

Figuur 3. Sociale infrastructuur per aspect in acht dorpen en het gemiddelde voor de vijftien dorpen in Borsele

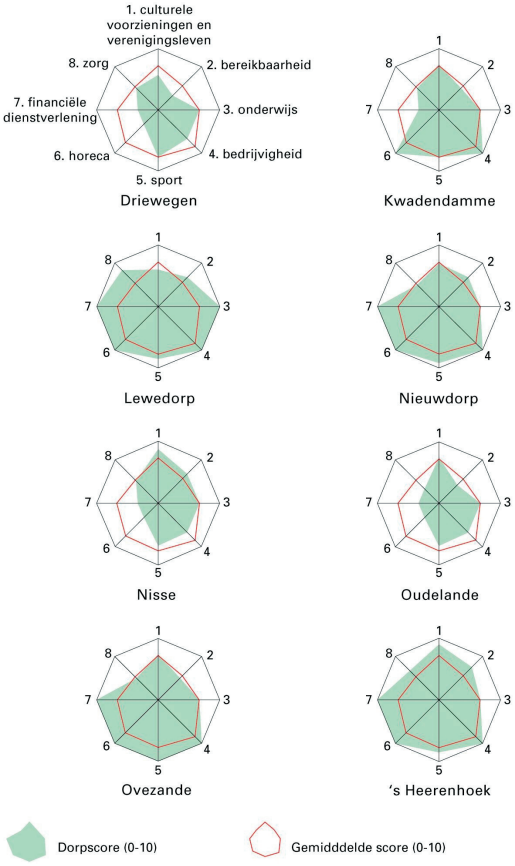

Bron: UvA-Kaartenmakers

Sociale infrastructuur en woonmilieukenmerken

Door de sociale infrastructuurscore te koppelen aan kenmerken van het woonmilieu - via de zogenoemde leefbaarheidsbarometer -, ontstaat een soort 'maat' voor de veronderstelde leefbaarheid per dorp.

Een belangrijk woonmilieukenmerk in relatie tot de omvang van de sociale infrastructuur is de bevolkingsomvang. Maar hoe ligt die verhouding precies? Welk voorzieningenniveau is beneden de maat en welk boven de maat? In de gemeente Borsele ligt de relatie tussen bevolkingsomvang en sociale infrastructuur heel gunstig.

Zelfs het kleinste dorp - Ellewoutsdijk, 397 inwoners - heeft nog een dorpshuis, een basisschool, een speeltuin, een JOP en een cultureel centrum. Er zijn enkele verenigingen, er worden dorpsactiviteiten georganiseerd en er komt een bibliobus langs.

Toch heeft Ellewoutsdijk, rekening houdend met haar bevolkingsomvang, een lage score volgens de leefbaarheidsbarometer. Ook een aantal andere zuidelijk gelegen dorpen in de gemeente hebben een relatief minder sterke sociale infrastructuur (zie figuur 4). De matige bereikbaarheid van voorzieningen elders is hierbij doorslaggevend.

Figuur 4. De veronderstelde leefbaarheid per kern in gemeente Borsele

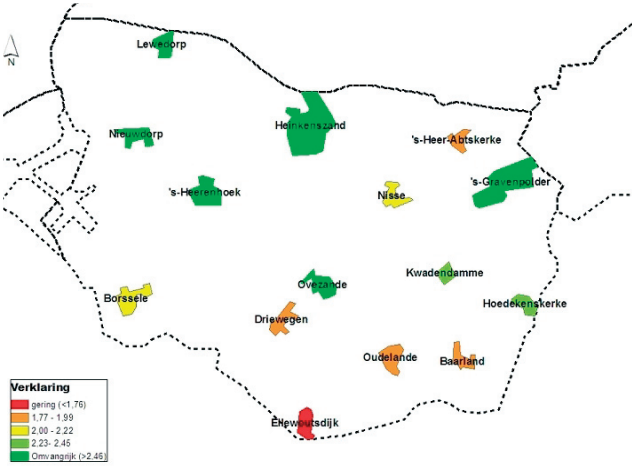

Bron: Scoop, bewerkt door Provincie Zeeland

Passend of niet?
Of de sociale infrastructuur van een dorp 'passend' is als het in overeenstemming is met een bepaald inwonertal en/of met de omvang van een bepaalde inwonersgroep, kan uiteindelijk alleen door de politiek bepaald worden. Objectivering van wat het voorzieningenniveau in een dorp moet zijn, wil het dorp leefbaar en voor de toekomst vitaal zijn, kan in die politieke afweging echter behulpzaam zijn.

Tot slot

In de dorpen van Borsele heerst een goed leefklimaat. Er is een bloeiende civil society waar mensen volop deelnemen aan het maatschappelijk leven en zich betrokken tonen bij hun dorp. Veel bewoners geven aan dat ze voor elkaar willen klaarstaan en doen dat ook. De verschillen tussen de dorpen blijken voor veel zaken relatief klein en hangen samen met een verschil in functie die de dorpen hebben: een autonome functie tegenover een woonfunctie.

Wat bijvoorbeeld met dit verschil in functie te maken heeft, is het verschil in belangrijkheid van het oordeel over voorzieningen en het oordeel over de woonomgeving. De bewoners oordelen nu weliswaar negatiever over de voorzieningen, maar de weging van deze factor is minder belangrijk geworden. De kwaliteit van de woonomgeving is steeds meer een factor die de tevredenheid over de leefbaarheid bepaalt.

Bewoners zijn overigens in de loop der tijd wel meer *overlast* gaan ervaren (verkeer, geluid, vandalisme). Overlast betekent hinder voor bewoners, met name voor de meer kwetsbare bewoners. Om zelfredzaamheid van bewoners te bevorderen, zou overlast zoveel mogelijk beperkt moeten worden.

Tevredenheid over het dorp in z'n geheel leidt niet per definitie tot het bieden van meer informele hulp. Wel blijkt tevredenheid over het dorp de betrokkenheid bij het dorp te vergroten. En een grotere betrokkenheid leidt dan weer tot een grotere bereidheid informele hulp te bieden. Dit laatste geldt zowel voor het woondorp als voor het autonome dorp, alleen vloeit in het autonome dorp die betrokkenheid vanzelfsprekend voort uit de autonome gerichtheid van de bewoners. De meeste aandacht is daarom nodig voor de dorpen die hun autonome karakter verliezen, maar waar nieuwe vormen van lokale betrokkenheid minder gemakkelijk ontstaan.

Waar lokale betrokkenheid ontbreekt, ontbreekt ook de 'voedingsbodem' voor de bereidheid tot het geven van informele hulp.

Aandachtspunten voor beleid

- De woonomgeving: de kwaliteit van de woonomgeving is in toenemende mate bepalend voor een positieve beoordeling van de leefbaarheid van de dorpen door de bewoners (Nisse, Oudelande). Beperking van overlast hoort hierbij.
- Voorzieningen: voorzieningen lijken niet meer een uitsluitende en absoluut noodzakelijke voorwaarde te zijn voor een positieve beoordeling van de leefbaarheid.
- Betrokkenheid van bewoners bij hun dorp: lokale betrokkenheid van bewoners is van belang voor het realiseren van community care. Kerkelijke achtergrond is voor de mate van betrokkenheid (nog) steeds van belang. Bepaalde groepen bewoners, zoals jongeren, de oudste ouderen en nieuwkomers, zullen over het algemeen altijd minder lokaal betrokken zijn. De oudste ouderen en bewoners die niet over een auto kunnen beschikken zijn wat dat betreft relatief kwetsbaar.
- *Community care* is begrensd. Voor het organiseren van structurele en professionele hulp verwachten bewoners en Wmo-betrokkenen een regierol van de gemeente.
- Het veranderingsproces van dorpen: door het geleidelijke verlies van hun autonome functie is het noodzakelijk dat in de dorpen sociale samenhang op basis van nieuwe vormen van lokale betrokkenheid tot stand komt. Dit overgangsproces verloopt per dorp verschillend.
- Ruimte voor initiatieven van bewoners: bewoners moeten ruimte hebben voor het creëren van betrokkenheid bij hun dorp. In succesvolle woondorpen blijken een actief verenigingsleven en de organisatie van culturele activiteiten belangrijk als een uiting van de lokale betrokkenheid. Lokale betrokkenheid kan hier leiden tot initiatieven van bewoners die het karakter hebben van voorzieningen.
- De ontwikkelde leefbaarheidsbarometer lijkt in samenhang met de typering van de lokale woonmilieukenmerken, een goed instrument om inzicht te geven in de veronderstelde leefbaarheid van dorpen.